

Tko i kako predstavlja "dijasporu"

Mirjana Kasapović

Transformacija suvremenoga biračkog prava, koja ponegdje uključuje i pravo pripadnika etničkih dijaspore da sudjeluju na izborima u matičnim domovinama, neposredno se odražava i na koncept političkog predstavništva. Ako se pripadnicima dijaspore ustavima, izbornim zakonima ili pukim upravnim uredbama dade biračko pravo, znači li to da im se time jamči i pravo na posebno političko predstavljanje u nacionalnim tijelima? U kojim bi to tijelima dijaspore trebala biti predstavljena, odnosno u kojim bi sve izborima i drugim oblicima političkog odlučivanja trebala sudjelovati? Suvremene države koje su ozakonile biračko pravo dijaspore ili, točnije, svojih državljana koji trajno ili privremeno borave u inozemstvu bitno se razlikuju prema stupnju uključenosti te skupine državljana u nacionalnu politiku i, osobito, prema institucionalnim načinima i oblicima njihove zastupljenosti u nacionalnim parlamentima.

Inkluzivnost biračkog prava dijaspore

Iz načela o jednakosti biračkog prava proizlazi da pripadnici dijaspore mogu sudjelovati u svim oblicima masovnoga političkog odlučivanja kao i državljanima koji stalno borave u zemlji. To znači da imaju pravo glasa na nacionalnim, regionalnim i lokalnim izborima, te na referendumima. No, malo je država koje su se odvažile na tako inkluzivan pristup. Od 115 suvremenih država koje su do 2007. ozakonile biračko pravo svojih državljana koji stalno ili privremeno borave u inozemstvu samo je njih šest – Alžir, Bjelorusija, Irska, Rusija, SAD i Togo – dopustilo da sudjeluju na parlamentarnim, predsjedničkim i lokalnim izborima, te na referendumima. U 31 zemlji – riječ je poglavito o parlamentarnim monarhijama (Australija, Belgija, Luksemburg, Nizozemska, Japan, Velika Britanija) i parlamentarnim republikama u kojima se predsjednik države ne bira izravnim izborima (Češka, Grčka, Njemačka) – oni mogu sudjelovati samo na parlamentarnim izborima. U 14 država – među kojima prevladavaju južnoamerički predsjednički režimi (Bolivija, Brazil, Dominikanska Republika, Ekvador, Honduras, Meksiko, Panama, Venezuela) – dijaspore može sudjelovati samo na predsjedničkim izborima. No 20 je država omogućilo sudjelovanje i na parlamentarnim i na predsjedničkim izborima, 7 na parlamentarnim izborima i referendumima, 7 na predsjedničkim izborima i referendumima, a 11 na parlamentarnim i predsjedničkim izborima te na referen-

U Hrvatskoj je prevladalo vrlo arhaično i ekstenzivno razumijevanje etničke dijaspore, pod kojom se naprosto misli na sve iseljene Hrvate i njihove potomke svih naraštaja

dumima. Nijedna država ne omogućuje sudjelovanje samo na referendumima (Navarro i dr., 2007: 16-17).

Od 11 država koje su institucionaliziralo posebno političko predstavljanje državljana koji žive u inozemstvu u nacionalnim parlamentima, to su formalno učinile četiri, a efektivno samo tri europske zemlje: Francuska, Hrvatska, Italija i Portugal

Usporedi li se Hrvatska s pravnom i političkom praksom drugih država, lako je zaključiti da se ubraja u zemlje s inkluzivnijim biračkim pravom državljana koji nemaju prebivalište u zemlji ili, kolokvijalno rečeno, pripadnika "dijaspora". Oni, naime, mogu sudjelovati na parlamentarnim i predsjedničkim izborima, te na nacionalnim referendumima. Biračko bi pravo vjerojatno bilo još inkluzivnije da se hrvatski zakonodavac nije suočio s dvjema nepremostivim preprekama.

Prvo, hrvatsko zakonodavstvo nije ozakonilo biračko pravo klasične dijaspora, nego je pravo glasa dalo državljanima koji

nemaju prebivalište u Republici Hrvatskoj. Takav je pristup bio svrsishodan ima li se na umu da je zakonodavcu bilo ponajprije stalo do toga da pravo glasa dobiju hrvatski državljani u BiH. Kako hrvatska zajednica u BiH nije nastala iseljavanjem iz Hrvatske, nego je autohtona zajednica koja stoljećima živi u toj zemlji, pojam dijaspora bio je povijesno i politički neprikladan kao izvor ište njezina biračkog prava. Budući da se nisu ni rodili ni živjeli u granicama suvremene Republike Hrvatske, Hrvati u BiH nisu imali ni prebivalište u njoj. Stoga im je praktično bilo nemoguće osigurati sudjelovanje na lokalnim (općinskim i gradskim) i regionalnim (županijskim) izborima na kojima je biračko pravo čvrsto vezano za teritorijalno prebivalište. Zbog istog su razloga bili isključeni iz sudjelovanja u izborima za Županijski dom Sabora 1997, jer nisu imali "svoju" županiju u kojoj bi glasovali.

Drugo, u Hrvatskoj je prevladalo vrlo arhaično i ekstenzivno razumijevanje etničke dijaspora, pod kojom se naprosto misli na sve iseljene Hrvate i njihove potomke svih naraštaja. U suvremenoj politološkoj literaturi dijaspora se, pak, ne shvaća kao puki zbroj raspršenih i nepovezanih pojedinaca istoga etničkog podrijetla. Jedan od vodećih svjetskih autoriteta na području istraživanja dijaspora, izraelski politolog Gabriel Sheffer, definira dijasporu kao "socijalno-političku formaciju" nastalu dobrovoljnim ili prisilnim iseljavanjem pripadnika jedne etničke odnosno nacionalne zajednice, kao "entitet" čiji pripadnici održavaju redovite ili povremene veze sa svojom domovinom i sa skupinama istoga etničkog podrijetla u drugim zemljama.

Tablica 1. Političko predstavljanje dijaspora u parlamentima 10 država

Zemlja	Broj mjesta u parlamentu	Broj mjesta za inozemne birače	Postotak od ukupnog broja mjesta	Napomene
Alžir	389	8	2,1	
Angola	220	3	1,4	Jedan poseban izborni okrug u kojemu se biraju 3 zastupnika u parlament. Glasovanje nije bilo primijenjeno do 2007.
Ekvador	130	6	4,6	
Francuska	331	12	3,6	Dijaspora je zastupljena samo u Senatu što ga bira Conseil Supérieur des Français de l'Étranger
Kolumbija	166	1	0,6	Jedan izborni okrug za cijeli svijet
Italija	630	12	1,9	Izborne okruge za Talijane u inozemstvu čine četiri zemljopisne skupine: 1. Europa s Rusijom i Turskom, 2. Južna Amerika, 3. Sjeverna i Srednja Amerika, 4. Afrika, Azija, Oceanija i Antarktiki
Mozambik	250	2	0,8	Dva jednomandatna izborna okruge: jedan za Afriku, drugi za ostatak svijeta
Panama	130	6	4,6	Glasovanje u inozemstvu nije bilo primijenjeno do 2007.
Portugal	230	4	1,7	Dva izborna okruge u inozemstvu: jedan za Europu, drugi za ostatak svijeta. U svakom se biraju po dva predstavnika.
Zelenoortski Otoci	72	6	8,3	Po dva predstavnika iz: 1. Sjeverne i Južne Amerike, 2. Afrike i 3. Europe i ostataka svijeta

Izvori: Navarro i dr. (2007: 28), Acosta (2007), Lobo (2007), Arcioni (2006).

Premda su se zastalno nastanili u drugim zemljama i najvećma odlučili ostati u njima, pripadnici dijaspore ustrajno nastoje očuvati svoj nacionalni identitet kao "kompleksnu kombinaciju primordijalnih, psiholoških/mitskih i instrumentalnih elemenata". Suвременa dijaspora nije nevidljiva i pasivna nego aktivna zajednica, koja djeluje posredstvom različitih "naddržavnih mreža koje odražavaju složene odnose između dijaspora, zemalja u kojima borave, njihovih domovina i međunarodnih aktera" (Sheffer, 2003: 7, 9-10. i d.). No, u Hrvatskoj je prevladalo shvaćanje dijaspore kao imaginarnih zajednica svih Hrvata i njihovih potomaka na svijetu, neovisno o odnosu prema izvornome nacionalnom identitetu, vezanosti za domovinu, povezanosti s drugim skupinama istoga etničkog podrijetla i aktivnostima u "naddržavnoj mreži". Samo je iz te perspektive moguće govoriti o četiri, pet ili više milijuna pripadnika hrvatske dijaspore u svijetu. Iz takve su perspektive, a na osnovi hrvatskog podrijetla ili obiteljskih predaja o njemu, svi koji su htjeli automatski stekli pravo da zatraže i, po pravilu, dobiju hrvatsko državljanstvo te, posljedično, i biračko pravo. Kako velika većina pripadnika dijaspore nikad nije živjela u Hrvatskoj, nije imala prebivalište u njoj, a nikad nije ni iskazala nakanu da se doseli u zemlju, praktično im se nije moglo zajamčiti sudjelovanje na lokalnim i regionalnim izborima.

Političko predstavljanje "dijaspora" u nacionalnim parlamentima

Od 115 država koje su ozakonile biračko pravo svojih državljana koji trajno ili privremeno borave u inozemstvu samo je 11 država ili manje od 10 posto uspostavilo posebne oblike političkog predstavljanja te skupine svojih državljana u nacionalnim parlamentima. Uz to, neke su ga države samo formalno ozakonile, ali nikad ga nisu primijenile.

Od 11 država koje su institucionaliziralo posebno političko predstavljanje državljana koji žive u inozemstvu u nacionalnim parlamentima,¹ to su formalno učinile četiri, a efektivno samo tri europske zemlje: Francuska, Hrvatska, Italija i Portugal. U Francuskoj je ono 1983. ugrađeno u Senat, politički drugorazredan drugi dom parlamenta. Dvanaest senatora ne biraju Francuzi koji žive u inozemstvu na općim i izravnim izborima, nego to čini posebno izborničko tijelo, Visoko vijeće francuskih državljana u inozemstvu, čijih 150 od ukupno 183 člana izravno bira oko dva milijuna registriranih francuskih državljana u inozemstvu. Talijanskim državljanima koji žive u inozemstvu pravo glasa na parlamentarnim izborima dao je već Ustav 1948, ali su mogli glasovati samo na biračkim mjestima u Italiji i nisu imali posebne političke predstavnike u parlamentu. Tek je ustavnim reformom 2000. ozakonjeno posebno političko predstavljanje, koje je nakon dvije godine uređeno i posebnim zakonom. Talijanska dijaspora dobila je pravo na 12 zastupnika u Predstavničkom domu i 6 u Senatu. Zakon je propisao da se oni biraju u četiri izborna okruga izvan Italije. Svaki od njih mora dati najmanje po jednog zastupnika u Predstavničkom domu i Senatu, dok se preostalih šest zastupnika bira u skladu s brojem glasova u svakom okrugu. U Portugalu je posebno političko predstavljanje dijaspore uvedeno 1976, ubrzo nakon revolucije 1974. kojom je počela transformacija autoritarnoga u demokratski politički poredak. U dva izborna okruga izvan Portugala biraju se po dva zastupnika u parlamentu, ali samo ako je u svakom okrugu glasovalo najmanje 55.000 birača. Ako je broj birača manji, okrug bira samo jednog zastupnika.

Političko predstavljanje državljana bez prebivališta u Hrvatskoj

Ozakonjenje prava hrvatskih državljana koji nemaju prebivalište u Hrvatskoj da glasuju na nacionalnim izborima i referendumima jedan je od najvećih i najprijeornijih projekata političkog inženjeringa od osnutka samostalne države. Riječ je o uvelike proizvoljnome i nerazvidnom postupku HDZ-ove vlasti koji se zasnivao na tri ishodišta.

HDZ je bio zainteresiran da što više Hrvata izvan Hrvatske stekne hrvatsko državljanstvo i biračko pravo, jer je u njima vidio jedan od stupova svoje političke vlasti

Prvo ishodište činila je ideološki i politički motivirana, premda ne i do kraja osviještena, zamjena koncepta teritorijalnog državljanstva etničkim. HDZ je bio zainteresiran da što više Hrvata izvan Hrvatske stekne hrvatsko državljanstvo i biračko pravo, jer je u njima vidio jedan od stupova svoje političke vlasti. Hrvatska je dijaspora, naime, sve do 1992. bila tipična "nedržavna dijaspora". Pod tim pojmom Sheffer (2003: 23) misli na dijasporu kojoj je domovina iz koje je potekla "nepoznata ili njome vlada druga nacija". Ako je posrijedi bila dijaspora koja potječe iz zemlje kojom "vlada druga nacija", ona je svoju aktivnost usmjeravala ponajprije na oslobođenje svoje povijesne domovine od strane vlasti i uspostavu suverene nacionalne države. Nedržavne dijaspore općenito su, po pravilu, prihvaćale separatističku ili iredentističku političku strategiju (v. i Shain i Sherman, 1998; Waterbury, 2006). Stoga su na njihovo savezništvo i potporu mogle računati samo one političke snage u domovini koje su imale isti politički cilj i koje su se profilirale kao najbeskompromisniji borci za njegovo ostvarenje. U Hrvatskoj je to od 1990. bio HDZ. Političko savezništvo dijaspore i HDZ-a, skovano od 1990. do 1992. održalo se u cijelome formativnom razdoblju hrvatske države, a postoji i danas.

Drugo ishodište bilo je arhaično shvaćanje dijaspore i, posljedično, silno preuveličavanje njezine veličine, kao i nerazvidan postupak registracije hrvatskih državljana i birača u inozemstvu. Cijeli projekt državnog osamostaljenja pratio je mit o golemoj hrvatskoj dijaspori, pa se tvrdilo da u svijetu živi više Hrvata nego u zemlji, dakle najmanje pet milijuna ljudi. Prema mjerodavnim međunarodnim izvorima, potkraj osamdesetih godina hrvatsku je dijasporu činilo oko 350.000 pripadnika, a glavne su iseljeničke skupine živjele u SAD-u, Australiji i Kanadi (Sheffer, 2003: 106). Prema podacima Ureda za upravu i pravosuđe Grada Zagreba, na koje se ishodišno pozivao zakonodavac, u tom su tijelu 1995. godine bila evidentirana 364.933 državljanina Republike Hrvatske bez prebivališta u zemlji. Premda se podaci različitih izvora naokolo gotovo potpuno poklapaju, gole brojke prikrivaju supstancijalne razlike među njima. Hrvatski izvor evidentirao je najveći broj državljana u BiH i gotovo zanemariv broj pripadnika hrvatske dijaspore koji su do 1995. uzelo hrvatsko državljanstvo i upisali se u birački popis. Hrvatske su vlasti zaključile da to čini oko 10 posto biračkog tijela u zemlji te da mu, sukladno tome, pripada 10 posto mjesta u Zastupničkom

Tablica 2. Političko predstavljanje "dijaspore" u Saboru

Godina	Broj mjesta u Zastupničkom domu ¹	Broj mjesta za državljane bez prebivališta	Postotni udio	Napomene
1995.	128 (108+12+8)	12	9,4	Fiksnih 10% zastupnika, isključujući zastupnike manjina, birano je u jednome izbornom okrugu koji je obuhvaćao cijeli svijet. Mandati su se dijelili izbornim listama prema D'Hondtovoj metodi.
2000.	151 (140+6+5)	6	4,0	Nefiksna kvota. Broj zastupnika utvrđivao se tako da se ukupan broj glasova u 11. okrugu podijeli s prosječnim brojem glasova koji je bio potreban za osvajanje jednog mandata u zemlji. Količnik je izražavao broj mandata koji je pripadao dijaspori. Mandati su se raspodjeljivali izbornim listama prema D'Hondtovoj metodi.
2003.	152 (140+4+8)	4	2,6	Nefiksna kvota.
2007.	153 (140+5+8)	5	3,3	Nefiksna kvota.
2011. ²	151 (140+3+8)	3	2,0	Fiksna kvota od 3 zastupnika koji se biraju u jednom okrugu koji obuhvaća cijeli svijet. D'Hondtova metoda raspodjele mandata izbornim listama.

¹ U prvom je retku prikazan ukupan broj zastupnika, a u drugome broj zastupnika izabran u zemlji, broj zastupnika "dijaspore" i broj zastupnika nacionalnih manjina.

² Izračun za 2011. napravljen je pod pretpostavkom da se neće mijenjati ukupan broj zastupnika, kao ni broj zastupnika srpske manjine.

domu Sabora. Kako je taj dom 1995. imao 120 članova, državljani u inozemstvu dobili su pravo da biraju 12 zastupnika.

Treće ishodište projekta činilo je proizvoljno utvrđivanje mjesta, načina i oblika političkog predstavljanja hrvatskih državljana koji žive u inozemstvu u Saboru. Premda je postojala ustavna osnova za to, o tom se pravu uopće nije govorilo na parlamentarnim izborima 1992. i predsjedničkim izborima 1993, nego se ono pojavilo na političkoj agendi tek uoči izbora za Zastupnički dom 1995. Nije bilo nikakvih formalnih i stvarnih zapreka da pripadnici hrvatske dijaspore u Australiji, Kanadi, SAD-u ili Njemačkoj glasuju i na prethodnim izborima. No, bilo je zapreka glasovanju Hrvata u BiH, gdje je u to doba bjesnio rat, pa nije bilo moguće organizirati iole regularne izbore. To mnogo govori o stvarnoj političkoj intenciji HDZ-ove vlasti.

Nadalje, glasovanje u inozemstvu u prvi plan stavlja problem izbornog sustava. Cijeli spektar većinskih, razmjernih i kombiniranih izbornih sustava, koji uključuju podjelu zemlje na izborne okruge, praktično je neupotrebljiv ili je upotrebljiv pod krajnje dvojbenim uvjetima. Glasovanje u posebnim izbornim okruzima podrazumijeva da birači imaju prebivalište u njima, to jest vezuje biračko pravo za teritorijalno državljanstvo. Zapravo, samo čisti razmjerni izbori u kojima je cijela država jedan izborni okrug ne suočavaju zakonodavca s pregolemim problemima, jer se glasovi svih birača, gdje god glasovali, prikupljaju, zbrajaju i pretvaraju u mandate na jednom mjestu. Kako su čisti razmjerni izbori vrlo rijetki u suvremenom svijetu, države koje su ozakonile biračko pravo dijaspore pribjegle su jednome od dva rješenja: proizvoljno su rasporedile birače iz inozemstva u izborne okruge u zemlji ili su formirale posebne izborne okruge izvan zemlje.

Prvom načinu pribjegle su države koje nisu ozakonile posebno političko predstavljanje dijaspore u nacionalnim parlamentima. U Indoneziji su, primjerice, oni bili registrirani u izbornom okrugu u kojemu je bilo sjedište Ministarstva vanjskih poslova, to jest u provinciji Džakarta. Izbornom reformom 2002. i 2003. jedinstveni izborni okrug Džakarta podijeljen je na dva, pa su glasovi Indonežana koji su živjeli u Maleziji i Singapuru dodavani glasovima birača iz prvoga izbornog okruga Džakarta, a glasovi Indonežana iz drugih dijelova svijeta drugome izbornom okrugu Džakarta (Wall, 2007). U Bjelorusiji, u kojoj je još na snazi stari sovjetski sustav dvokružnih većinskih izbora, Bjelorusi iz inozemstva upisivani su u biračke popise jednomandatnih okruga u kojima je broj birača bio manji od nacionalnog prosjeka. To je otvorilo širok prostor za političko manipuliranje. Stranka na vlasti može skrojiti izborne okruge tako da najmanje birača bude u gradovima i regijama gdje ona tradicionalno loše stoji, pa im pridodati sklonije birače iz inozemstva. Broj inozemnih birača može biti toliki da odluče o rezultatima izbora. Tako, primjerice, parlamentarnog zastupnika nekog okruga u Minsku mogu izabrati Bjelorusi koji žive u Americi. Kako bi se izbjegle takve manipulacije, druge države odlučuju formirati izvanteritorijalne izborne okruge. To su učinile i sve tri europske zemlje – Hrvatska, Italija i Portugal – koje su ozakonile posebno političko predstavljanje državljana koji žive u inozemstvu u nacionalnim parlamentima. Italija i Portugal odlučile su se pritom na tvorbu više izvanteritorijalnih okruga, sukladno koncentraciji svoje dijaspore u pojedinim dijelovima svijeta, a Hrvatska je proglasila cijeli svijet jednim izbornim okrugu. Ni ta odluka nipošto nije lišena jasnih političkih intencija. Hrvatska vlast ne želi doista u

Saboru predstavnike dijaspore iz Amerike i Europe, nego poglavito Hrvate iz BiH.

Ustavna reforma i problemi u političkom predstavljanju "dijasporu"?

Najnovije ustavne promjene otvorile su tri temeljna problema što su vezana za biračko pravo i političko predstavljanje državljana Hrvatske koji žive u inozemstvu.

▪ Broj predstavnika "dijasporu" utvrđen je arbitrarno, kompromisom što su ga iza zatvorenih vrata postigli članci HDZ-a i SDP-a, a podržale njihove parlamentarne frakcije. Nasuprot tome, nefiksna kvota nije bila arbitrarna metoda, nego je broj predstavnika "dijasporu" izravno vezivala za participaciju u 11. izbornoj jedinici, a time i za načelo jednake vrijednosti glasova svih birača. Komparirajući portugalski model fiksne i bivši hrvatski model nefiksne kvote, Nohlen i Grotz (2007: 79) su zaključili da je hrvatski model "institucionalni okvir koji je osjetljiviji na aktualnu razinu izborne participacije i političke kompeticije".

▪ Ukidanjem nefiksne kvote i istodobnim ozakonjenjem dvostrukog prava pripadnicima svih nacionalnih manjina, osim srpske, nastavljena je erozija jednakosti biračkog prava. Jednakost, koja je danas najvažnije, najosjetljivije i najranjivije načelo demokratskoga biračkog prava, ima dvije dimenzije. Birači su, prvo, jednaki ako svaki birač ima jedan glas odnosno jednak broj glasova (recimo, dva glasa u kombiniranim izbornim sustavima ili tri glasa u sustavima preferencijskog glasovanja). Birači su, drugo, jednaki ako glas svakog od njih vrijedi jednako ili, praktično, podjednako. Novim ustavnim i zakonskim promjenama hrvatski je zakonodavac dodatno narušio obje dimenzije načela jednakosti. Birače je podijelio na pripadnike nacionalne (hrvatske) većine i najbrojnije (srpske) nacionalne manjine koji imaju jedan glas i na pripadnike ostalih nacionalnih manjina koji imaju dva glasa. Drugi glas je, pritom, pojačao nekovrsnu afirmativnu akciju ili pozitivnu diskriminaciju manjina, koje su i do sada bile povlaštene, jer je glas njihovih pripadnika bio višestruko vredniji od glasa ostalih građana. Nadalje, praktično je ozakonio nejednakost i u izboru predstavnika "dijasporu", čiji mandati od sada mogu biti znatno glasovno jeftiniji, ali i skuplji od mandata zemaljskih zastupnika. Tim su mjerama biračko pravo i izborni sustav u Hrvatskoj dostigli opasan stupanj uneređenosti.

▪ Da ni vlasti ni opoziciji nije zapravo bilo stalo do vjerodostojna predstavljanja hrvatskih državljana koji žive u inozemstvu pokazuje i to što se njihovi predstavnici i dalje biraju u jednome izbornom okrugu što ga čini cijeli svijet. Da im je doista stalo do zastupljenosti hrvatske dijaspore u Saboru, oni bi formirali tri izborna okruga: jedan bi obuhvaćao samo BiH, drugi Europu, a treći Ameriku i Oceaniju. To bi iziskivalo i zamjenu listovnog natjecanja pojedinačnim, odnosno razmjernog sustava izborima relativnom većinom. Razmjerni izbori u tromandatnom okrugu zapravo su kvazirazmjerni, jer proizvode većinske učinke, budući da je teorijski prirodni prag za stjecanje mandata oko 18 posto.

Najnovije ustavne promjene nisu riješile problem "dijasporu", nego su ga samo privremeno skinule s dnevnog reda.

Bilješke

- 1 Taj je oblik predstavljanja postojao i u parlamentu Kukovih Otoka, ali je ukinut pod bizarnim okolnostima. Kukovi Otoki ozakonili su 1966. pravo svojih državljana koji su živjeli u inozemstvu kraće od tri godine i kanili su se vratiti u zemlju da glasuju na izborima za državni parlament od 24 mjesta. U izborima 1974. i 1978. dvije najveće stranke, Demokratska stranka i Stranka Kukovih Otoka Alberta Henryja, unajmile su zrakoplove kako bi prevezli birače na biralista u zemlji. Nakon što se pokazalo da je na izborima 1978. pobijedila Stranka Kukovih Otoka zahvaljujući upravo biračima iz inozemstva ili *fly-in votes*, Demokratska stranka pokrenula je pravosudne i političke akcije kako bi osporila njezinu pobjedu. Vrhovni sud je 1978. odlučio da je 8 od 15 mandata Stranke Kukovih Otoka stečeno pod nezakonitim uvjetima, ucjenom i korupcijom. Ta su mjesta dana Demokratskoj stranci, pa je Stranka Kukovih Otoka izgubila vlast. Neko je vrijeme potom bio na snazi zakon prema kojemu su državljani Kukovih Otoka birali jednoga svog predstavnika u parlamentu u posebnome esktrateritorijalnom okrugu, ali je on ukinut 2004. (Hassall, 2007).

Literatura

- Acosta, N. R. de (2007). Columbia: representation of emigrants in the Congress. U: Ellis i dr., str. 78-82.
- Arcioni, E. (2006). Representation for the Italian diaspora. Discussion Paper 37/06. Faculty of Law, University of Wollongong. <http://ro.uow.edu.au/lawpapers/28>
- Ellis, A. i dr. (2007). *Voting from Abroad. The International IDEA Handbook*, Stockholm: IIDES.
- Hassall, G. (2007). The Cook Islands: seat for overseas voters abolished. U: Ellis i dr., str. 50-52.
- Lobo, M. C. (2007). Portugal: extended voting rights and decreasing participation. U: Ellis i dr., str. 83-87.
- Navarro, C. i dr. (2007). External voting: a comparative overview. U: Ellis i dr., str. 11-34.
- Nohlen, D., Grotz, F. (2007). The legal framework and an overview of electoral legislation. U: Ellis i dr., str. 65-76.
- Shain, Y., Sherman, M. (1998). Dynamics of disintegration: diaspora, secession and the paradox of nation-states. *Nations and Nationalism*. (4) 3: 321-346.
- Sheffer, G. (2003). *Diaspora Politics. At Home Abroad*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wall, A. (2007). Indonesia: a long-established system for external voting at diplomatic missions. U: Ellis i dr., str. 53-55.
- Waterbury, M. A. (2006). Internal Exclusion, External Inclusion: Diaspora Politics and Party-Building Strategies in Post-Communist Hungary. *East European Politics and Society*. (20) 3: 483-515.